

Jakub NIEWIŃSKI
ORCID 0000-0002-8791-9882
Uniwersytet Zielonogórski

Jak wzmacniać wrażliwość międzykulturową polskich i ukraińskich uczniów — przeгляд dobrych praktyk

Abstract: How to strengthen the intercultural sensitivity of Polish and Ukrainian students — review of good practices

This article presents a practical implementation of the assumptions of intercultural dialogue based on the philosophy of encounter and intercultural sensitivity. According to Guo-Ming Chen and William J. Starosta, it constitutes an effective strategy for building understanding and acceptance of the Other. The author describes the activities and good practices of the Scientific Group of students “In Dialogue”, and other institutions: Ukrainian House in Przemyśl, Teacher Training Centers in Poznan and Zielona Góra, Center for Education Development, Center for Citizenship Education, School with Class, Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, recall the reflections of Milton J. Bennett and his concept of transition from ethnocentric to ethno-relativist attitudes towards diversity. The activities of the Scientific Group “In Dialogue,” operating at the Institute of Pedagogy in the Faculty of Social Sciences, are in line with the idea of integral humanities promoted by American ethicist Martha C. Nussbaum.

Keywords: intercultural sensitivity, dialogue, philosophy of encounter, integration

Słowa kluczowe: wrażliwość międzykulturowa, dialog, filozofia spotkania, integracja

Wprowadzenie

Budowanie społeczeństwa, w którym szanowana jest godność każdego człowieka, to jedno z najważniejszych wyzwań współczesności. Umiejętność prowadzenia dialogu opartego na świadomości i wrażliwości międzykulturowej oraz zrozumieniu i poszanowaniu różnic staje się kluczową kompetencją w codziennych relacjach międzyludzkich. W ćwiczeniu tej umiejętności może pomóc edukacja międzykulturowa.

Edukacja międzykulturowa ciągle szuka inspiracji w filozofii dialogu Martina Bubera czy Emmanuela Levinasa, filozofii społecznej Jürgena Habermasa czy też w filozofii interkulturowej reprezentowanej przez Rama Adhara Malla. Ten ostatni mówi: „Przypadkowe spotkanie różnych kultur, filozofii i religii w następstwie nowoczesności (ze wszystkimi jej globalnymi formacjami technologicznymi) wymaga intensywnego i wzajemnego dialogu ze strony wszystkich zainteresowanych. W świetle tej sytuacji krótkowzroczne byłoby rozwiązywanie problemów wzajemnego zrozumienia poprzez rozpatrywanie prawdy i fałszu określonej kultury, religii czy filozofii w kategoriach metafizycznych. Jakakolwiek aprioryczna, metafizyczna lub ideologiczna decyzja wyklucza możliwość prawdziwego zrozumienia” (Mall, 2000, s. 74; tłum. własne).

Dlaczego „dialog”? Wierzę, że połączeniu z wrażliwością międzykulturową jest on kluczem do tego, by uczyć się lepszej komunikacji w świecie ogarniętym przemocą słowa, dezinformacją oraz zaburzoną aksjologią. Polska szkoła od wielu lat staje się żywym laboratorium eksperymentów, nieoczywistych decyzji, poszukujących nauczycieli, zmęczonych dyrektorów, miejscem konstruowania i dekonstruowania, mozaiką różnorodnych pedagogik. Tutaj jak w soczewce widać napięcia i nadzieje. Tutaj pojawia się także szansa na fundamentalną zmianę paradygmatu homogenicznej pruskiej instytucji na inkluzywną szkołę, w której drugi człowiek z innego kraju będzie Innym, wartym zainteresowania, a nie Obcym, którego się lękamy i dla którego nie ma miejsca w naszej przestrzeni; szkołę, w której nastąpi naturalny proces przenikania się różnych kultur, tradycji, tożsamości, punktów widzenia, światopoglądów. B. Śliwerski podkreśla, że „spotykający się ze sobą ludzie różnych kultur i narodowości są bardziej skłonni do przełamywania istniejących uprzedzeń, a równocześnie sami poszukują lepszego zrozumienia obcej kultury, zachowując własną tożsamość narodową i kulturową” (Śliwerski, 2022, s. 45).

Dialogi w Domu

Najważniejszym elementem dialogowania jest poznawanie drugiego człowieka i umiejętność aktywnego słuchania i uważnej obecności. Kluczowe w tym procesie jest spotkanie. Filozofia spotkania zakłada, że musi się ono odbywać w życzliwej atmosferze, pozbawionej oceniania. Norwescy edukatorzy z Nansen Center for Peace and Dialogue podkreślają: „Dialog to sposób komunikacji charakteryzujący się uwagą i skoncentrowaniem. Wstępnym warunkiem dialogu jest wola wysłuchania innych. Bez słuchania nie ma dialogu. Poza wolą słuchania ważna jest umiejętność zadawania właściwych pytań, pytań, które pomogą nam zrozumieć drugą osobę. Słuchanie i zadawanie właściwych pytań dają pole do budowania szacunku wobec odmienności oraz mo-

tywują do zaakceptowania rozbieżności” (Popovic, Seehausen, Grande, 2019, s. 24).

Ciekawą inicjatywę wspólnego dialogu polsko-ukraińskiego wciela w życie Dom Ukraiński w Przemyślu¹. Już drugi rok organizuje tygodniowe warsztaty „Dialogi w Domu” skierowane do liderów i animatorów działań społecznych z Polski i Ukrainy, osób działających w obszarze integracji w środowiskach wielokulturowych, migranckich, mniejszościowych, nauczycieli oraz osób z potrzebą wzmocnienia w zakresie dialogu polsko-ukraińskiego. Program warsztatów realizowany jest według założeń metodologicznych Nansen Center for Peace and Dialogue i uczestnicy oraz uczestniczki współtworzą bezpieczną przestrzeń do rozmowy na tematy ważne i trudne, także te, które ich dzielą, dowiadują się, dlaczego słuchanie ma znaczenie, zdobywają kompetencje komunikacyjne ważne w pracy w środowisku różnorodnym, dokonują refleksji nad własną tożsamością, wartościami i postawami, uczą się nowych narzędzi do prowadzenia dialogu oraz transformacji konfliktu, przyglądają się roli facylitatora i facylitarki dialogu oraz — najważniejsze — ćwiczą dialog w praktyce.

W Dialogu

Dobrym przykładem praktycznej implementacji dialogu jest działalność grup nieformalnych i kół naukowych. Studenci i studenci Uniwersytetu Zielonogórskiego w ramach aktywności w kole naukowym „W Dialogu” wzmacniają swoją wrażliwość międzykulturową, spotykając się z Innymi.

Szczególne spotkanie miało miejsce podczas projektu „Gishur: Connecting Communities”², realizowanego we współpracy z Europejskim Instytutem Studiów Żydowskich PAIDEIA ze Sztokholmu. Młodzi ludzie zostali zaproszeni do wspólnego pieczenia chałki oraz świętowania szabatu. Eryk Korejwo, członek koła naukowego „W Dialogu” podkreśla, że dzięki inicjatywie dowiedział się więcej o samym szabacie oraz o żydowskiej historii Poznania. „Następnie wspólne z całą grupą zajęliśmy się przygotowaniem ciasta potrzebnego do wypieku chałki, która jest tradycyjnym szabatowym pieczywem [...]. Gdy przy-

---

¹ Dom Ukraiński w Przemyślu jest organizacją pozarządową i stanowi centrum kultury, dialogu i edukacji. Jest miejscem spotkań, rozmów i realizacji twórczych projektów oraz rozwoju międzykulturowego polsko-ukraińskiego pogranicza. Realizuje wiele ciekawych projektów skierowanych przede wszystkim do społeczności ukraińskiej, np. regularnie odbywają się tutaj lekcje języka polskiego. Od 2014 r. funkcjonuje tam Klub Ukraińskich Kobiet — na rzecz edukacji, integracji ukraińskiej społeczności i kultywowania kultury ukraińskiej w Polsce. Klub prowadzi regularne warsztaty, spotkania, koncerty, organizuje akcje charytatywne i społeczno-kulturalne. Klub jest otwarty na przedstawicieli różnych narodowości i grup wiekowych, por. <https://ukrainskidom.pl/nasze-dzialania/klub-ukrainskich-kobiet/>

² *Gishur*, hebr. גִּישׁוּר ‘mosty’.

szedł czas formowania pieczywa, podzieliliśmy się na grupy. Każda przygotowała własną chałkę. Wszystkie zabraliśmy ze sobą do synagogi” — dodaje. Filozofia dialogu to filozofia spotkania, więc spotkanie w Poznańskiej Gminie Żydowskiej było ważnym doświadczeniem dla studentów i studentek. „Po zakończonych modlitwach wszyscy się umyliśmy. Następnie zasiedliśmy wspólnie przy stole, na którym znajdowały się tradycyjne potrawy szabatowe, takie jak na przykład czulent” — mówi Eryk.

Chrześcijańsko-żydowskie spotkanie było praktycznym wymiarem dialogu międzyreligijnego oraz przykładem empatycznego podejścia do drugiego człowieka, który jest inny, często obcy. Tora i Szabat zostały urzeczywistnione w działaniu przekraczającym różne granice i podziały. Uczestnicy kolacji szabatowej mogli smakować wcześniej upieczone chały, które swoim wyglądem i smakiem nie ustępowały tym z Izraela. Dialogiczne spotkania studentów Uniwersytetu Zielonogórskiego z różnorodnością na przykładzie wspólnego szabat z członkiniami i członkami Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Poznaniu dowodzi, że ta forma interakcji z drugim człowiekiem jest dobrym sposobem „do rozwinięcia pozytywnej emocji w kierunku zrozumienia i docenienia różnic kulturowych, które promują odpowiednie i skuteczne zachowanie w komunikacji międzykulturowej” (Chen, Starosta, 1997, s. 4; tłum. własne)³. W ten sposób kształtują się kompetencje oraz wrażliwość międzykulturowa. M. J. Bennett traktuje rozwój wrażliwości międzykulturowej jako zdolność przekształcenia własnej postawy nie tylko poznawczo, lecz także emocjonalnie i behawioralnie, kiedy jednostka przechodzi z etapu zaprzeczenia do etapu integracji w procesie rozwoju kompetencji międzykulturowych. Osoby wrażliwe międzykulturowo są w stanie osiągnąć poziom podwójnej tożsamości oraz integrować różnice kulturowe przez stopniowe przezwyciężanie problemów negocjowania lub ukrywania istnienia różnic kulturowych. Bennett definiuje wrażliwość interkulturową jako proces przesuwania się od etnocentryzmu przez etapy pełniejszego diagnozowania i akceptacji różnic do ostatecznego celu, którym jest osiągnięcie etnorelatywizmu (Bennett, 1993)⁴.

---

³ G. M. Chen i W. J. Starosta są autorami kwestionariusza Skali Wrażliwości Międzykulturowej (*Intercultural Sensitivity Scale — ISS*), zawierającej pięć wymiarów: zaangażowanie w interakcję, szacunek dla różnic kulturowych, pewność w interakcji, przyjemność z interakcji oraz uwagę w interakcji.

⁴ M. J. Bennett jest pomysłodawcą Rozwojowego Modelu Kompetencji Międzykulturowych (*Developmental Model of Intercultural Sensitivity — DMIS*) — przez trening w środowisku zróżnicowanym kulturowo jednostka przechodzi następujące etapy: zaprzeczenie, obrona, minimalizacja, akceptacja, adaptacja, integracja.

Polska szkoła po 24 lutego

Co się wydarzyło w polskich szkołach od końca lutego 2022 r.? Jak wyglądały sale lekcyjne oraz szkolne korytarze? Jakie są mocne strony szkoły w sytuacji kryzysowej, kiedy z dnia na dzień do zespołów klasowych dołączają nowi uczniowie i uczennice, którzy nie posługują się językiem polskim, a nauczyciele nie są przygotowani do prowadzenia zajęć z uczniami z doświadczeniem migracyjnym i nie mają ani metodycznego zaplecza?

A co działo się w polskiej edukacji, jeśli myślimy o pracy z uczniami z doświadczeniem migracyjnym przed 2022 r.? Było różnie. Chciałbym wspomnieć o kilku inicjatywach, dzięki którym niektórym było łatwiej. Muzeum Migracji w Gdyni w 2019 r. stworzyło rekomendacje dla szkół i nauczycieli oraz rekomendacje systemowe do pracy z uczniem z doświadczeniem migracyjnym w polskiej szkole⁵. Wśród tych pierwszych pojawiają się następujące postulaty: rozpocznij od przygotowania społeczności przyjmującej (metoda Żywej Biblioteki), ukaż ucznia z doświadczeniem migracji jako ważną osobę w społeczności szkolnej (np. zorganizowanie punktu wymiany językowej: Polacy uczą polskiego, a Ukraińcy ukraińskiego), zaangażuj rodziców i opiekunów swoich uczniów i uczennic (np. organizacja festynu szkolnego), korzystaj z dobrych praktyk i dostępnym form przeciwdziałania dyskryminacji (np. przez uczestnictwo w szkoleniach organizowanych przez Centrum Edukacji Obywatelskiej), zorganizuj Szkołę Edukacji, ośrodki doskonalenia nauczycieli oraz lekturę publikacji — niedawno ukazał się uaktualniony podręcznik trenerski *Edukacja antydyskryminacyjna* w ramach projektu „Kalejdoskop Równości”, realizowanego przez Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej.

Z kolei rekomendacje systemowe koncentrują się na działaniach ponadregionalnych. Może to być np.: stworzenie sieci specjalistów i specjalistek pracujących z osobami z doświadczeniem migracji (asystentki i asystenci międzykulturowi⁶), zwiększenie dostępności materiałów do nauczania języka polskiego jako obcego oraz bezpłatny dostęp do szkoleń oraz studiów podyplomowych z zakresu glottodydaktyki, wzmocnienie indywidualnego podejścia do osób uczniowskich z doświadczeniem migracyjnym (dodatkowe godziny nauczania języka polskiego, dostosowanie wymagań egzaminacyjnych oraz arkuszy), powołanie koordynatora/koordynatorki ds. pracy z uczniem z doświadczeniem migracyjnym, wsparcie rodziców (prawnych opiekunów) dzieci z doświadczeniem migracji (bezpłatna broszura przygotowana w ramach wdrażania „Wro-

⁵ <https://www.pcen.gda.pl/files/userfiles/2020-04/3390.pdf> (dostęp 15.01.2024).

⁶ Na Uniwersytecie Warszawskim realizowana jest przez Instytut Profilaktyki Społecznej druga edycja studiów podyplomowych „Asystentura międzykulturowa w szkole”, <https://ipsir.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/12/Program-SPAM.pdf> (dostęp 15.01.2024).

łańskiej Strategii Dialogu Międzykulturowego 2018–2022”⁷, do ściągnięcia w trzech językach: polskim, angielskim i rosyjskim oraz *Pakiet powitalny dla uczniów i rodziców*, wydany przez Biuro Edukacji m. st. Warszawy w ośmiu językach: polskim⁸, ukraińskim, rosyjskim, angielskim, wietnamskim, białoruskim, czeczeńskim, arabskim⁹).

Kluczowym elementem integracji jest wsparcie językowe uczniów. Pewność w używaniu języka kraju przyjmującego nie tylko przyczynia się do lepszych wyników w nauce, ale również do lepszej adaptacji w nowym środowisku. Wyniki badań jednoznacznie wskazują, że język jest bardzo ważnym narzędziem inkluzji społecznej. Potwierdzili to Joanna Lubimow i Łukasz Budzyński z Akademii im. Jakuba Paradyża z Gorzowa Wielkopolskiego (Orłowska, Budzyński, Lubimow, 2022), którzy poddali eksploracji procesy inkluzji uczniów z doświadczeniem uchodźczym w ramach szkoły przez uczestnictwo w procesie edukacyjnym na przykładzie szkół podstawowych w Gorzowie Wielkopolskim. Centrum Edukacji Obywatelskiej postuluje, by dopasować liczbę godzin zajęć z języka polskiego do faktycznych potrzeb uczniów, uwzględniając nie tylko nauczanie polskiego jako obcego (języka komunikacji), ale także języka edukacji szkolnej JES-PL (słownictwo przedmiotowe, instrukcje).

Budowanie jednej społeczności szkolnej oraz tworzenie pozytywnych relacji między dziećmi polskimi i ukraińskimi musi wykraczać poza proces nauczania i obejmować również włączenie młodych uchodźców w życie pozalekcyjne szkoły. Pozwoli to na zniwelowanie bariery kulturowej, która również przyczynia się do tworzenia podziałów i powstawania nierówności. „To od nas, jako nauczycieli, zależy okazanie studentom piękna i zaangażowania do życia otwartego na świat w jego całości: pokazanie, że refleksyjne obywatelstwo przynosi nam znacznie więcej satysfakcji niż takie, które polega na przytakiwaniu; że większą radość daje poznanie istot ludzkich w ich rzeczywistej różnorodności i złożoności niż żarliwa pogoń za powierzchownymi stereotypami; że to refleksyjne życie i decydowanie o sobie samym, nie zaś uleganie autorytetom rodzi autentyczną miłość i przyjaźń. Wskażmy im drogę” — konstatuje M. Nussbaum (2008, s. 94–95).

---

⁷ <https://wielokultury.wroclaw.pl/publikacje/szkolny-poradnik-dla-rodzicow-i-dzieci-obcojezycznych/>

⁸ https://um.warszawa.pl/documents/21449838/31019856/21_pakiet_powitalny-_wersja_polska.pdf/9783487a-2f36-5db9-d3e4-fdde8eaf1e5d?t=1634497616855 (dostęp 15.01.2024).

⁹ <https://um.warszawa.pl/waw/wcies/-/zespol-ds-nauczania-dzieci-cudzoziemskich> (dostęp 15.01.2024).

Mozaika pomysłów

Wiele szkół i organizacji pozarządowych wypracowało własne pomysły na współpracę oraz integrację uczennic i uczniów z Polski i Ukrainy. Niektóre z nich warto multiplikować i budować na ich podstawie strategie pracy z uczniami z doświadczeniem migracyjnym.

W Szkole Podstawowej nr 1 im. Karola Marcinkowskiego w Murowanej Goślinie uczniowie ukraińscy wymyślili, że mogą uczyć języka ukraińskiego swoich polskich rówieśników. Inicjatywa ta jest dowodem prawdziwej sprawczości młodych ludzi. Pomocą nauczycieli stały się mamy uczniów z Ukrainy, którzy przybyli do Murowanej Gośliny kilka lat przed wojną. Z kolei Liceum Ogólnokształcące im. gen. Hieronima Dekutowskiego „Zapora” z Lublina w ramach corocznego festiwalu „Ukraina w centrum Lublina” organizuje konkurs wiedzy i umiejętności dla uczniów ukraińskich i polskich pt. „Ukraina — terra (in)cognita” (w tym roku odbędzie edycja XVII — pomysłodawczynią jest nauczycielka geografii Iwona Kryczka, która jest także edukatorką organizującą pracę nauczycieli z uczniami z doświadczeniem migracji w ramach ogólnopolskiego programu Ośrodka Rozwoju Edukacji „Uczeń z doświadczeniem migracji w szkole“). Konkurs ma na celu: zachęcenie młodych osób do realizacji wspólnych polsko-ukraińskich projektów, przygotowanie młodzieży do przyszłej współpracy ludzi z obu stron granicy oraz budowanie dialogu międzykulturowego, przełamywanie stereotypów na temat sąsiadów, dążenie do poznania się, zrozumienia, pojednania obu narodów, poznanie dziedzictwa kulturowego Ukrainy i Polski (literatura, architektura, muzyka, sport, kino, kuchnia, teatr).

Ciekawym materiałem wydanym przez Fundację Otwartej Edukacji z Białegostoku jest pakiet metodyczny *W stronę integracji uczniów polskich i ukraińskich*¹⁰, prezentując, zweryfikowane w praktyce pomysły na zajęcia skierowane do dzieci i młodzieży w różnym wieku z grup zróżnicowanych kulturowo (ze szczególnym uwzględnieniem zespołów polsko-ukraińskich). Ważne scenariusze lekcji (warsztatów) dotyczących sposobów zaopiekowania się różnymi emocjami dzieci w związku z wojną zaproponowała Amnesty International: dla młodszych — „Jak rozmawiać o wojnie” oraz dla starszych — „Wojna w Ukrainie a prawa człowieka”¹¹. Z kolei Szkoła Edukacji Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności przygotowała poradniki *Ukraińscy uczniowie w naszej klasie* dla nauczycieli języka polskiego, matematyki, historii i WOS-u, biologii oraz wychowawców¹².

¹⁰ Opiekę merytoryczną i naukową nad publikacją sprawowała jej redaktorka Anna Młynarczuk-Sokołowska, <http://www.otwartaedukacja.org.pl/wp-content/uploads/2022/11/A.-Mlynarczuk-Sokolowska-red.-W-strone-integracji-uczniow-polskich-i-ukrainskich.pdf> (dostęp 15.01.24).

¹¹ <https://www.amnesty.org.pl/solidarni-z-ukraina/> (dostęp 15.01.2024).

¹² <https://szkolaedukacji.pl/ukrainscy-uczniowie/> (dostęp 15.01.2024).

Wrocławska Strategia Wielokulturowa

W ramach Wrocławskiej Strategii Wielokulturowej, o której już wcześniej wspomniałem, realizowany jest program „Ambasadorzy i Ambasadorki Dialogu”. Jest to projekt miejski, realizowany przez Wrocławskie Centrum Rozwoju Społecznego, ukierunkowany na podnoszenie kompetencji międzykulturowych nauczycieli, edukatorów, opiekunów świetlic, bibliotek itd. zainteresowanych tematyką otwartości, przeciwdziałaniem dyskryminacji, rozwijaniem atmosfery dialogu w swoim otoczeniu.

Ambasador/ambasadorka dialogu pełni rolę reprezentanta/-ki swojej instytucji, ma możliwość wzięcia udziału w cyklicznych spotkaniach i warsztatach organizowanych przez Wrocławskie Centrum Rozwoju Społecznego, podczas których może wymieniać się wiedzą i dobrymi praktykami z innymi ambasadorkami i ambasadorami dialogu¹³. W połowie września ubiegłego roku został zainaugurowany cykl spotkań „Międzykulturowy Wrocław to sprawa nas wszystkich”. Udział w nim wzięły przedstawicielki i przedstawiciele ponad 30 wrocławskich organizacji pozarządowych oraz instytucji i wydziałów Urzędu Miejskiego Wrocławia działających w obszarze dialogu międzykulturowego. W Przejściu Dialogu odbywają się spotkania wrocławskich mniejszości narodowych i etnicznych. Organizatorami wydarzenia są: Wrocławskie Centrum Rozwoju Społecznego, Fundacja Kalejdoskop Kultur, Związek Ukraińców w Polsce i Związek Karaimów Polskich.

Szkoła z Klasą, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Ośrodek Rozwoju Edukacji

W raportach Fundacji Szkoła z Klasą (Pyżalski i in., 2022, s. 45) oraz Centrum Edukacji Obywatelskiej (Tędziągolska i in., 2023) zwraca się uwagę na potrzebę przygotowania nauczycielek i nauczycieli do pracy w grupie wielokulturowej przez zapewnienie im profesjonalnych szkoleń i kursów, wyposażających w odpowiednie narzędzia i materiały do pracy z uczniem doświadczonym migracją. Z własnego doświadczenia wiem, że od wielu lat nauczyciele i nauczycielki polskich szkół (szczególnie ci, którzy praktykowali w gimnazjach, a teraz pracują w szkołach podstawowych) zintensyfikowali swoją gotowość do podejmowania różnego rodzaju szkoleń, warsztatów, kursów czy studiów podyplomowych (nierzadko samodzielnie opłacanych) wzmacniających ich kompetencje międzykulturowe, pedagogiczne i psychologiczne, ułatwiającej pracę z uczniami i uczennicami z różnych środowisk kulturowych, społecznych, reprezentujących spe-

---

¹³ <https://wielokultury.wroclaw.pl/projekty/ambasadorzydialogu/> (dostęp 15.01.2024).

cialne potrzeby i znajdujących się w gronie osób z różnymi niepełnosprawnościami.

Na pewno godna odnotowania jest wieloletnia inicjatywa Ośrodka Rozwoju Edukacji w Warszawie „Uczeń z doświadczeniem migracji w polskiej szkole”. Co roku do projektu zapraszani są nauczyciele konsultanci, doradcy metodyczni (z języka polskiego, historii, matematyki, biologii, chemii, geografii, fizyki, nauczania wczesnoszkolnego) oraz przedstawiciele placówek doskonalenia nauczycieli. Wydział Rozwoju Kompetencji Kluczowych Ośrodka Rozwoju Edukacji powołuje zespół 16 ekspertów, po jednym z każdego województwa, wspomagających pracę szkół podstawowych w zakresie wsparcia ucznia z doświadczeniem migracyjnym. Zadaniem zespołu jest przeszkolenie 160 liderów i liderki szkolnych projektu — dyrektorów i nauczycieli szkół podstawowych — do realizacji zagadnień dotyczących pracy z uczniami z doświadczeniem migracji, ze szczególnym zwróceniem uwagi na sposoby budowania szkolnego zespołu wsparcia edukacyjnego dla dzieci cudzoziemskich, metodykę nauczania języka polskiego jako obcego oraz języka edukacji szkolnej i innych zagadnień związanych z wielokulturowością i strategiami akulturacyjnymi¹⁴.

Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli

Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli z całej Polski przygotowały bogaty harmonogram kursów i szkoleń dedykowanych nauczycielom. Chciałbym wspomnieć o poznańskim i zielonogórskim. Warto zaglądać na ich strony każdego miesiąca.

W roku szkolnym 2022/2023 w ODN-ie w Poznaniu odbyły się następujące aktywności: „Diagnoza potrzeb ucznia z doświadczeniem migracyjnym”; „Wielokulturowa szkoła. Jak pracować z uczniem z doświadczeniem migracyjnym?”; „Jak integrować uczniów z doświadczeniem migracji w szkole?”; „Dziecko z doświadczeniem migracji w edukacji elementarnej”; „Zespół do spraw uczniów z doświadczeniem migracji w Twojej szkole”; „Jak komunikować się z dziećmi z rodzin ukraińskich?”; „Pakiet powitalny dla uczniów z doświadczeniem migracji w Twojej szkole”; „Podstawy nauczania języka polskiego jako obcego/drugiego”; „Nauczanie języka polskiego jako drugiego/obcego z uwzględnieniem treści przedmiotowych”; „Aktywizacja języka drugiego i wielojęzycz-

---

¹⁴ Należę do zespołu ekspertów oraz ekspertek regionalnych i prowadzę ww. szkolenia dla nauczycieli i nauczycielek z Wielkopolski; w czasie pandemii zajęcia odbywały się online. Wartością spotkań jest ich praktyczny wymiar — czynne uczestnictwo grona pedagogicznego polega m.in. na dzieleniu się swoimi doświadczeniami oraz pomysłami na różne sytuacje problematyczne. Jest to również czas refleksji nad wyzwaniem i potrzebami w zakresie diagnozy językowej oraz wsparcia w nauce języka szkolnej edukacji, zwłaszcza w kontekście aktualnej sytuacji pracy z uczniami i uczennicami z Ukrainy, którzy nie znają języka polskiego lub znają go w ograniczonym stopniu.

ności dla nauczycieli”; „Nauczanie przedmiotów ścisłych z uwzględnieniem kwestii językowych”; „Przykłady integracji w kontekście wielokulturowości poprzez język obcy”. Jak widać, tematyka szkoleń jest bardzo bogata i komplementarna: od diagnozy potrzeb uczniów z doświadczeniem migracyjnym, przez metodykę nauczania języka polskiego jako obcego/drugiego, języka edukacji szkolnej; pojawiają się również zagadnienia dotyczące wielokulturowości, wielojęzyczności oraz integracji¹⁵. Część zajęć jest prowadzona przez ekspertów i ekspertki z Migrant Info Point 34 — miejscu stworzonym z myślą o cudzoziemcach z Poznania i okolic, w którym mogą uzyskać informację, wsparcie i poradę prawną, kurs języka polskiego. Oferta szkoleniowa skierowana jest również do osób z doświadczeniem migracyjnym — obywateli Ukrainy, zwłaszcza tych, którzy znaleźli się w Polsce w związku z prowadzonymi działaniami wojennymi na terenie ich kraju¹⁶.

Ważne działania podejmuje zielonogórski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli. Już 14 czerwca 2022 r. zorganizował „Forum edukacyjne: Migracje — Integracja — Tożsamość”, w czasie którego mówiono o dobrych praktykach w pracy z dziećmi z doświadczeniem migracyjnym oraz dzielono się doświadczeniem w zakresie planowania i wdrażania działań edukacyjnych służących integracji dzieci-uchodźców z Ukrainy na poziomie lokalnym i regionalnym. Przedstawiono m.in. projekt „Synergia — wsparcie uczniów obcojęzycznych”, realizowany we współpracy z Zielonogórskim Towarzystwem Edukacyjnym CIVILITAS (beneficjentami działania są następujące szkoły z Zielonej Góry: Szkoła Podstawowa nr 10, Szkoła Podstawowa nr 18, Szkoła Podstawowa nr 26, Chrześcijańska Szkoła Podstawowa Salomon, Szkoła Podstawowa nr 1 w Nowej Soli oraz Szkoła Podstawowa nr 2 w Nowogrodzie Bobrzańskim), oraz wcześniej dla nauczycieli i nauczycielek „Metodyczne podstawy nauczania dzieci cudzoziemskich języka polskiego jako obcego”. W czerwcu zorganizowano także dla ponad 300 uczniów i uczennic (7–9 lat) z oddziałów przygotowawczych zielonogórskich szkół podstawowych tygodniowe działania w ramach programu ułatwiającego adaptację dzieci z Ukrainy w środowisku lokalnym pt. „Mozaika różnorodności”¹⁷. W grudniu 2023 placówka rozpoczęła realizację ważnego projektu „Pomagamy dzieciom z Ukrainy. Narzędziownik nauczyciela i wychowawcy”. W planach jest także kurs języka ukraińskiego dla nauczycieli zielonogórskich szkół¹⁸.

¹⁵ Aktualna lista na rok szkolny 2023/2024 zob. <https://odnpoznan.pl/kalendarz/szkolenia/dla-nauczycieli-2/uczen-z-doswiadczeniem-migracyjnym> (dostęp 15.01.2024).

¹⁶ <https://migrant.poznan.pl/> (dostęp 15.01.2024).

¹⁷ https://odn.zgora.pl/grono/grono_11.pdf, s. 5 (dostęp 16.01.2024).

¹⁸ Kursy języka ukraińskiego dla Polaków odbywają się systematycznie od marca 2022 r.

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Po 24 lutego wiele szkoleń miało charakter interwencyjno-kryzysowy. W tym kontekście warto odnotować inicjatywę Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, realizującego krajowy „Program wsparcia psychologiczno-pedagogicznego dla uczniów i nauczycieli w czasie pandemii”¹⁹, który okazał się możliwy do zastosowania również w kontekście wojny w Ukrainie.

Program opierał się przede wszystkim na prowadzeniu ogólnodostępnych warsztatów dla dyrektorów szkół, nauczycieli, pedagogów, psychologów pod wymownymi tytułami: „Jak się zachować, kiedy na wojnie ginie rodzic ukraińskiego ucznia?”; „Lekcje pokoju w warunkach wojennych”; „Stres traumatyczny spowodowany wojną”; „Ukraiński uczeń — kultura, doświadczenia, relacje”. W trakcie wspólnej rozmowy poruszano takie zagadnienia, jak: przygotowanie się do reakcji na graniczne sytuacje lękowe (śmierć rodzica na wojnie); wyzwalamie momentów podwyższonej troskliwości wobec osieroconej osoby i siebie; reagowanie na zachowania obronne uczestników traumatycznego wydarzenia. Materiały edukacyjne po polsku i ukraińsku dla uczniów (np. *Jak radzić sobie w trudnych sytuacjach?*, *Jak trenować uważność?* itd.) , rodziców/prawnych opiekunów (np. *Serce i rozum w czasie wojny*), nauczycieli/wychowawców (np. scenariusze zajęć integracyjno-relaksacyjnych, socjoterapeutycznych), pedagogów, psychologów, dyrektorów oraz innych specjalistów (np. *Jak tworzyć atmosferę dialogu w szkole?*) są ogólnodostępne i można z nich korzystać w codziennej pracy z uczniami z doświadczeniem migracji²⁰. Ważnym efektem programu jest monografia zbiorowa pod redakcją dra Michała Palucha *Lekcje pokoju w czasie (po)wojennym*²¹, z którą warto się zapoznać.

Podsumowanie

Zmieniamy się jako naród, jako obywatele i jako mieszkańcy zarówno dużej, jak i małej ojczyzny, w której na co dzień żyjemy i pracujemy obok i razem z nowymi członkami i członkiniami naszych społeczności. Uczymy się od siebie, wzmacniamy, ale także szukamy porozumienia bez przemocy, wykorzystując zamiast języka szakala język żyrafy — serca. Jesteśmy w procesie dialogowania między kulturami. To ważny, ale wymagający proces. W wypracowaniu z języka polskiego Jura, mój uczeń z Ukrainy, napisał: „Według mnie warto być odważnym i dokonywać zmian, ponieważ dzięki temu możemy spełniać marze-

¹⁹ <https://pwpp.uksw.edu.pl/o-programie/> (dostęp 16.01.2024).

²⁰ <https://pwpp.uksw.edu.pl/materialy-edukacyjne/> (dostęp 16.01.2024).

²¹ <https://pwpp.uksw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/12/Lekcje-pokoju-w-czasie-powojennym.pdf> (dostęp 16.01.2024).

nia”. Dziś jest uczniem jednej z najlepszych szkół technicznych w Poznaniu i kształci się w swoim wymarzonej kierunku bycia maszynistą.

Bibliografia

- Bennett, M. J. (1993). *Towards ethnorelativism: A development model of intercultural sensitivity*. W: R. M. Paige (red.), *Education for the Intercultural Experience*. Yarmouth: Intercultural Press, 21–71.
- Chen, G. M., Starosta, W. J. (1997). *A review of the concept of intercultural sensitivity*. „Human Communication”, 1, 1–16, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED408634.pdf>
- Mall, R. A. (2000). *Intercultural Philosophy*. Lanham: Rowman & Littlefield Publisher.
- Nussbaum M.C. (2008). *W trosce o człowieczeństwo: Klasyczna obrona reformy kształcenia ogólnego*. Przeł. A. Męczkowska. Wrocław: Wyd. Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Orłowska, B., Budzyński, Ł., Lubimow, J. (2022). *Procesy inkluzji uczniów ukraińskich z doświadczeniem uchodźczym na przykładzie szkół podstawowych w Gorzowie Wielkopolskim*. Poznań: Wyd. Naukowe FNCE.
- Popovic, T., Seehausen, Ch., Grande, N. (2019). *Dialog i transformacja konfliktu: Podręcznik dla trenerów i trenerów*. Warszawa: Nansen Center for Peace and Dialogue.
- Pyżalski, J., Łuczyńska, A., Kata, G., Plichta, P., Poleszak, W. (2022). *Razem w klasie: Dzieci z Ukrainy w polskich szkołach: Potencjały i wyzwania w budowaniu wielokulturowej szkoły w kontekście wojny w Ukrainie według nauczycieli i nauczycielek. Raport z badania*. Warszawa: Fundacja Szkoła z Klasą.
- Śliwerski, B. (2022). *Wymiary edukacyjnego wzbudzenia polsko-ukraińskiego w obliczu wojny i powojnia*. W: M. Paluch (red.), *Lekcje pokoju w czasie (po)wojennym*. Kraków: Impuls.
- Tędziogolska, M., Walczak, B., Wielecki, K. M. (2023). *Uczniowie uchodźczy w polskich szkołach: Gdzie jesteśmy u progu kolejnego roku szkolnego? Raport z badania jakościowego*. Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Netografia

- <https://www.amnesty.org.pl/solidarni-z-ukraina/>
- <https://migrant.poznan.pl/>
- <https://odnpoznan.pl/kalendarz/szkolenia/dla-nauczycieli-2/uczen-z-doswiadczeniem-migracyjnym>
- https://odn.zgora.pl/grono/grono_11.pdf
- <https://pwpp.uksw.edu.pl/o-programie/>
- <https://pwpp.uksw.edu.pl/materialy-edukacyjne/>
- <https://szkolaedukacji.pl/ukrainscy-uczniowie/>
- <https://www.szkolazklasa.org.pl/materialy/razem-w-klasie-dzieci-z-ukrainy-w-polskich-szkolach/>
- https://um.warszawa.pl/documents/21449838/31019856/21_pakiet_powitalny-_wersja_polska.pdf/9783487a-2f36-5db9-d3e4-fdde8eaf1e5d?t=1634497616855
- <https://um.warszawa.pl/waw/wcies/-/zespol-ds-nauczania-dzieci-cudzoziemskich>
- <https://wielokultury.wroclaw.pl/projekty/ambasadorzydialogu/>
- <https://wielokultury.wroclaw.pl/publikacje/szkolny-poradnik-dla-rodzicow-i-dzieci-obcojezycznych/>
- <http://www.otwartaedukacja.org.pl/wp-content/uploads/2022/11/A.-Mlynarczuk-Sokolowska-red.-W-strone-integracji-uczniow-polskich-i-ukrainskich.pdf>

<https://ipsir.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/12/Program-SPAM.pdf>

<https://pwpp.uksw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/12/Lekcje-pokoju-w-czasie-powojennym.pdf>

[https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2023/09/Raport_Uczniowie_uchodzczy_w_polskich_szko-
lach_CEO_wrzesien_2023.pdf](https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2023/09/Raport_Uczniowie_uchodzczy_w_polskich_szko-
lach_CEO_wrzesien_2023.pdf)

<https://www.pcen.gda.pl/files/userfiles/2020-04/3390.pdf>